

Néném és Bátyám. Testvércapcsolatok és rokonsági hálózatok a régi Magyarországon (1500–1918)

Az **MTA-Lendület Családtörténeti Kutatócsoport** konferenciát hirdet **testvércapcsolatok** témakörében, Budapestre, **2020. április 23–24-re**, amellyel a magyarországi családtörténeti kutatások elhanyagolt területére irányítja a figyelmet. A család korabeli patrilineáris és vertikális koncepciójának hatása alatt a történészek figyelme sokáig a házastársi és a szülő-gyermek viszonyra irányult. Jóllehet a 19. század végéig a magas halálozás, a szülők korai elhalálása következtében a családi kapcsolathálónak különösen fontos elemét alkották a testvérek közötti kapcsolatok, amelyek ráadásul az életciklusokon átívelően a teljes egyéni életutat végigkísérték. Ennek ellenére a testvércapcsolat csupán azóta került az újabb családtörténet lapjaira, hogy a női szerepekre és gyakorlatokra irányuló több évtizedes kutatások hatására a leszármazáson és a generációk közötti vagyonátörökítésen alapuló családkoncepció mellett láthatóvá vált egy alternatív, női családkonstrukció, amelyben a horizontális kapcsolatok (testvérek, unokatestvérek), az integráció informális gyakorlatai és terei (levelezés, ajándékozás, egy háztartásban élés), illetve egy rugalmasabb genealógiai megközelítés a látóterünkbe kerültek. Mindenekelőtt a semleges, közeli vérrokonságra utaló 'testvér'/'féltestvér' szavunk helyett a horizontális rokoni, sógori és baráti viszonyok leírására a korban jobban használt 'néném'/'bátyám', illetve 'húgom'/'öcsém' terminusok jelentéstartalmait érdemes tehát közelebbről megvizsgálnunk, hogy jobban értsük a testvércapcsolat és a rokonsági háló kölcsönhatását.

Mivel a patriarchális család testvérkapcsolatait kivételesen hosszú időintervallumban vizsgáljuk, arra törekszünk, hogy minél jobban megértsük a folyamatosságok és a változások területeit, idejét, ágenseit és mozgatórugóit. Az európai rokonsági rendszer legújabb mesternarratívájában (Sabeian-Teuscher, 2011) a patrilineáris rokonság elve és gyakorlata a kora újkorban egyre meghatározóbbá vált: a nők és a vagyont, kiváltságokat öröklő férfi utód mögött a többi fiútestvér is háttérbe szorult, így a testvérek közötti kapcsolatokat a különbségek, a közömbösség és a konfliktusok jellemezték. Egy újabb átalakulás hatására a 19. századra ugyanakkor – az ipari forradalom, a polgárosodás és a liberális nemzetállam formálódásával kölcsönhatásban – az öröklés egyenlőbbé vált, a házasságok a horizontális kapcsolatok által szerveződő rokonság körein belül kötöttek, amelyet erős anyagi és érzelmi cserekapcsolatok fűztek egybe, kiemelkedően a testvéri szeretet és szerelem ethosza. Az európai rokonsági rendszerek e nagy ívű mesternarratíváját az a törekvés formálta, hogy felülírja az individualizmusban gyökerező modernizációs magyarázatot, ám ennek hatására a nagy történelmi átalakulás irányát a családban egy egyirányú fejlődésként írja le, amely az uralom felől a szeretet felé haladt.

A konferencia célja ennek a nagy ívű elbeszélésnek az árnyalása helyi kontextusokba ágyazott esettanulmányokkal, amelyek családi levelezések és bírósági dokumentumok olvasásával rámutatnak a kora újkori testvérkapcsolatokban a tekintély és az egyenlőség, a konfliktus és az érzelmek egyszerre jelen lévő gyakorlataira és dinamikájára. Továbbá arra a szinkronításra is szeretnénk rámutatni, hogy az egész itt vizsgált korszakon átívelő tradicionális család a leszármazás vertikális koncepciója és az oldalági kapcsolatok kölcsönhatásában, nem pedig egymásutánjában vizsgálható.

A tervezett szekciók az alábbi témakörök és kérdések köré szerveződnek:

- **A testvérkapcsolatok nyelvezetének elemzése**, figyelembe véve sokrétű használatukat és jelentéseiket a rokonságon túl a politikai és társadalmi érintkezésben (pl. testvériség), a kulturális és vallásos gyakorlatokban (pl. lelki testvérek a keresztségben), valamint a fiktív rokonság (pl. tejtestvérek) területén.

- **A testvérek közötti versengés/konfliktusok és az együttműködés/támogatás** normái, magatartásformái, cserekapcsolatai és reprezentációi; a testvéri szolidaritás normáját sértő testvérkonfliktusok megoldási rítusai. Hogyan függenek össze a testvérek közötti konfliktusok – az életkor, a társadalmi nem és a rang, a családi állapot által strukturált – testvérsorrend megkérdőjelezésével vagy az elvárt testvérszerepek számonkérésével? Hogyan manővereztek a hídszerepbe került, kiházásított lánytestvérek férjük és bátyjuk között, és ezt hogyan használták saját pozícióik megerősítésére?

- **A testvérek közötti kapcsolatok és változásuk a család és az egyén életciklusai egymásutánjában.** Milyen hatással volt a magas gyermekhalandóság, a testvérek elvesztésének

mindennapi tapasztalata a testvérek közötti kapcsolatokra? Hogyan hatott a serdülőkorú nemesi gyermekek, fiúk és lányok kihelyezésének szokása az évekig külön nevelkedő testvérek kapcsolatára? Miként alakultak át a családon belüli szerepek és a testvérek közötti interakciók az anya vagy az apa elvesztésével az egyszülős családokban? És hogyan hatott mindkét szülő elvesztésével a teljes árvaság a testvérek kapcsolatára? Valóban hátrányt szenvedtek az özvegy szülő, gyakrabban az apa újraházasodásával az új családi egységbe a korábbi házasságból érkező gyermekek féltestvéreikhez képest – a velük való versengés vagy a mostohaanya hatása következtében –, ahogy ezt a kollektív félelmek sugallták?

- **Érzelmi és hatalmi viszonyok testvérek/féltestvérek között.** Hogyan fejezték ki érzelmeiket a családban különböző pozíciót betöltő testvérek? Ez hogyan alakította egyéni identitásukat és a köztük lévő hierarchikus rendet, illetve milyen felfogások tükröződnek ebben a családról és a rokonságról? Hogyan használták a testvérek nemcsak pragmatikus információcserére, de az érzelmek megosztására és az erőviszonyok megváltoztatására is az egymás közötti levelezést? Hogyan alakította át az idősebb testvérek szerepét és érzelmi gyakorlatait mostoha- és féltestvéreik irányában az első, második és harmadik házasságból származó gyermekek közötti nagyobb kor és státuszbeli különbség? Az érzelmek kifejezése, a megszólítások nyelvezte hogyan változtatta meg a rokonság (a teljes, fél- és mostohatestvér kapcsolatok) érzékelését és az érzelmi kötődések létrehozását?

- A testvérek közötti kapcsolatok hasonlóságai és különbségei a **nemesi leszármazási családmódelben** (fiági öröklés) és a **kis családban** (fiúk és a lányok egyenlő öröklése) városi társadalmában.

- Testvérkapcsolatok **irodalmi feldolgozásai**, például a nővér-báty közötti, érdekek és érzelmek összjátékában formálódó ambivalens, az európai kultúrában centrális szerepet betöltő viszony ábrázolásai.

A konferencia arra törekszik, hogy testvérkapcsolatok gyakorlatait, normáit és reprezentációit **multidiszciplináris** eszközökkel, történeti és kulturális kontextusába ágyazva vizsgálja a humán- és társadalomtudományok művelői közös gondolkodását elősegítve.

Jelentkezés:

- Beküldendő az előadás címe és maximum egyoldalas összefoglalója; az előadó neve és egybekezdésnyi szakmai önéletrajza.
- Beküldési cím: lendulet.csaladtortenetek@btk.mta.hu
- Jelentkezési határidő **2020. február 3.** Visszaigazolás a jelentkezés elfogadásáról: **2020. február 17.**

A konferencia:

- helyszíne: Humántudományi Kutatóközpont (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.);
- a szállás és az útiköltség visszatérítésének igényét a jelentkezéssel egy időben kérjük jelezni;
- előadásainak átdolgozott változatát a szervezők 2020–2021 folyamán tanulmánykötetben publikálják.

Bibliográfia:

Pollock, Linda: "Younger sons in Tudor and Stuart England". *History Today* 39 (1989) no. 6.

Davidoff, Leonore: "Where the Stranger Begins: The Question of Siblings in Historical Analysis". In Davidoff: *Worlds Between. Historical Perspectives on Gender and Class*. Cambridge, Polity Press, 1995.

Sabean, David Warren – Johnson, Christopher H. (eds.): *Sibling Relations and the Transformations of European Kinship*. New York – Oxford, Berghahn Books, 2011.

Sabean, David Warren – Teuscher, Simon – Mathieu, Jon (eds.): *Kinship in Europe: Approaches to Long-Term Development (1300–1900)*. New York, Berghahn Books, 2007.

Sophie Ruppel, *Verbündete Rivalen: Geschwisterbeziehungen im Hochadel des 17. Jahrhunderts*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau, 2006.

E. Bastress-Dukehart, "Sibling Conflict within Early Modern German Noble Families," *Journal of Family History* 33 (2008) no. 1

European Review of History, 17 (2010), no. 5: Sibling Relations in Family History: Conflicts, Cooperation and Gender Roles (Sixteenth to Nineteenth Centuries)

